

שיר המעלות לנוד. הנה מה טוב ומה נעים שקת אחים גם יחד: פשמן
 הטוב על הראש ירד על הזקן וכן אהלן שירד על פי מדותיו: קטל חרמון
 שירד על סרבי ציון פי שם צנה יהנה את סברכה חיים עד העולם:
 שיר המעלות. הנה פרכו את יהנה כל עבדי יהנה העמידים בבית יהנה
 פלילות: שאו ידכם קדש וברכו את יהנה: וברכה יהנה מציון עשה שמים וארץ:

פרקי אבות

בקיץ אומרים בין מנחה למערב פרקי אבות, פרק אחד בכל שבת. וכשהשעה מאוחרת אין
 אומרם, כוי לקיים סעודה שלישית בזמנה.

פרק ראשון

כל ישראלי יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר ועמך קלם
 צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשי יודי להתפאר:

א. משה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע ויהושע לוקנים וקנים לגביאים

משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לוקנים. במשנה זו הורה לנו
 התנא את המדות אשר האדם צריך להנהיג עצמו בהן, כי כל יחשוב כי אם נחל
 כבוד אזי מגיע הכבוד רק לו ולבניו אחריו. והמנהג הוא כי אדם משתדל להנחיל
 כבודו לבניו אחריו, כגון מלך המוריש כסאו לבניו אחריו, אף אם אינם מוכשרים
 כל כך לזה. וכן הכהן הגדול מגחיל את כהונתו לבניו אחריו. וגם בימינו אלה
 אם ימצא רב ומורה אשר בנו אינו ראוי כל כך למלא מקומו, בכל זאת ישתדל
 האב להוריש משרתו לבנו אחריו. והאמת אינה כן, כי הכבוד ראוי להנתן למי
 שהוא המוכשר ביותר לכך. ומי לנו גדול ממשה רבינו אשר הוא קבל התורה מידי
 השי"ת יען שהיה מוכשר לכך, ולא ניתנה לו התורה רק קבל התורה, אם כן היה
 צריך להורות להנחיל לבניו אחריו, ולהוריש להם הכבוד הגדול. אבל הוא לא כן
 עשה, כי הוא מסר את התורה למשרתו יהושע, יען שמצאו מוכשר להיות המורה
 לעם ישראל והרועה של הצאן קדשים. וכן יהושע לא מסר את התורה ליוצאי
 חלציו ולחתיניו או לקרוביו, אלא לוקנים. ולא נאמר במשנה ויהושע מסר לוקנים,
 אלא ויהושע לוקנים, כי בעת שמסר משה רבינו ליהושע את התורה מסר לו
 באופן שהוא ימסור רק לוקנים והוקנים ימסרו לגביאים, והמה מסרו לאנשי
 כנסת הגדולה. ונלמד מזה כי האדם צריך להנחיל את כבודו רק למי שראוי לכך.
 רואים אנו זאת מיעקב אבינו, כי אף שראובן היה הבכור, אבל יען שראה בו
 שהוא מהיר ופחזן מסר את הממשלה ליהודה, כי הוא היה ראוי למלוכה.

וְנִבְיָאִים מְסֻרוֹתָם לְאִנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה. הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים. הוּוּ מְתוּנִים בְּדִין וְסֻמְרִים בְּמִדָּוֹת הַרְבֵּה וְעָשׂוּ סִיג לְתוֹרָה:

הם אמרו שלשה דברים: הוו מתונים בדיון, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סייג לתורה. לכאורה יש לשאול עוד, למה הנחיל משה רבינו את התורה ליהושע ולנביאים ולא לבניו כנ"ל? לכן אמר החנא, כי בדיני התורה צריכים להיות מתון מתון. זאת גלמוד משלמה המלך ע"ה שאמר (מלכים-א' ג', כ"ג): זאת אומרת זה בני החי ובנך המת וזאת אומרת לא כי בנך המת ובני החי. ומתוך הטענות נתברר לו כי האימרת זה בני החי ובנך המת היא אם הילד החי (עיין במלבי"ם שם). כי השגיה היה כל חפצה שגם לראשונה היא בן מת כמותה, אבל בבן חי באמת לא חפצה, ולכן הקדימה את מה שהיה עיקר בעיניה ואמרה, לא כי בנך המת ובני החי. למד מכאן שהראשונה היא אמו, והבחין בזה על ידי מתנותיו. ומשה רבינו ראה כי בניו לא היו במזגם מתונים, לכן מסר את התורה ליהושע, וכן יהושע לוקנים.

וכן מה שאמרו העמידו תלמידים הרבה, מתבאר על-פי מה דאיתא בברכות (כ"ח, ע"א): חנא, אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס, שהיה ר"ג מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כבדו לא יכנס לביית המדרש. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי. כי העיקר להרבות תלמידים, ולא אמרו והעמידו הרבה תלמידים, רק תלמידים הרבה. כי לא העיקר הרוב, רק התלמידים המה העיקר. ועל ידי זה תתרבה חכמה ומעלת התורה.

ועשו סייג לתורה. כי התורה יש לעשות לה סייגים סביבה למען לא נפרוץ חומת התורה. והשלשה דברים משולבים ואחוזים זה בזה. כי אם הדין הוא מתון בדין לא יבוש מפני התלמידים ויתיישב בהלכה עם התלמידים, כמאמרם (מכות י', ע"א; תענית ז'): אמר רבי, הרבה תורה למדתי מרבתי, ומחברי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולן. אבל אם יש בין התלמידים כאלה אשר אינם מוכשרים לתורה, על זה אמרו ועשו סייג לתורה, כי נחוץ להקיף את התורה בגדר גזית לבל יפגעו בתורה הקדושה ח"ו. והדברים האלו גלמוד ממשוה רבינו ע"ה, כי בנות צלפחד כשבאו לתבוע מאת משה רבינו מה שמגיע להן, הוא לא מיהר להשיב רק הקריב משפטן לפני ה', וכן במקושש שם אותו במשמר לדעת מה יעשה לו, ולא דן אותו יחידי, רק על פי ה' ועל פי שבעים זקנים. ועשה שרי עשרות ושרי מאות והרבה תלמידים בתורה.

פרקי אבות

רלו

ה. שמעון הצדיק הנה משירי כנסת הגדולה. הוא הנה אומר. על-שלישה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים:
ג. אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק. הוא הנה אומר. אל-תהיו בעבדים המשמשים את-הקרב על-מנת לקבל פרס אלא הוו בעבדים המשמשים את-הקרב שלא על-מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם:

שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר: על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. כי יש מקומות אשר בהם יעסקו בתורה הרבה, כמו שמלפנים יצאה התורה מציון, אח"כ גלתה התורה לבבל, כמאמרם (סנהדרין כ"ד, ע"א): במחשכים הושיבני כמתי עולם — זה תלמודה של בבל. אח"כ גלתה התורה לארצות אחרות. ויש מקום אשר שם מעטים עוסקי תורה ועוסקים המה בעבודת ה' זו תפלה. ואם זה וזה חסר להם יעסקו בצדקה ובגמילות חסדים, ובדרך כלל ימצאו בכל מקום בעולם אנשים שעוסקים באחד משלושת הדברים הללו. אבל המצב המתוקן הוא שיעסקו בשלושתם בשוה.

אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק. הוא היה אומר: אל תהיו בעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס. האדם בכללו הוא משרת לגדול ממנו. וכן נמצא שהאדם הוא עבד ומשרת לבניו, כמה יסבול מבניו בעת היוחס רכים ועולי ימים, בלילה לא ישן וביום לא ינוח, הוא ישמור את בניו יותר מאשר את עצמו, הוא יסכן עצמו עבור בניו. ומה מכריחו לזאת? יש אשר יעבוד עבור בניו בקוותו כי כאשר יגדלו יעבדו המה עבורו וישלמו לו כפליים. אנשים כאלו אינם משגיחים אם הבנים ילכו בתורת ה' ובדרך ארץ, רק שיעבדו ויביאו לו מנחה מכל הבא בידם. לכן יעץ לנו התנא האלקי: אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אשר אם לא יקבל פרס לא יעבוד אותו. וכן אולי כאשר יראה האדם כי לא ישיג השכר אשר קוה מהשי"ת, אזי ימנע עצמו מלילך בדרך ה', אומר לו התנא: אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס. ולא אמר: על מנת שלא לקבל פרס, שנראה כמו שמחוייב לעבוד את השי"ת בלי שום חגמול, ועל ידי זה ירבו המתפרצים ויאמרו: היתכן שיעבוד אדם ולא ישיג שום גמול? לכן אמר: שלא על מנת לקבל פרס, כי צריך לעבוד את ה' בלי שום חנאי של קבלת פרס, וסוף הכבוד לבוא ושכרו לא יקופח, כי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה (כדאיחא בב"ק ל"ח, ע"ב). ומדרך הבן אם לא יירא מהאב וכן העבד אם לא יירא מהאדון, לא יעבוד באמונה, ויעבוד רק בעת שרבו רואה אותו, וכן הבן יעבוד רק בעת שאביו רואהו. לכן אמר: ויהי מורא שמים עליכם, ואו תעבדו בלי שום חנאי. ועיין בתויו"ט (כאן) שכתב על מה שהוסיף התנא אחרי

י. יוסי בן יועזר איש צרדה יוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם. יוסי בן יועזר איש צרדה אומר, יהי ביתך בית ועד לחכמים ונהנה מתאבק בעפר רגליהם ונהנה שותה בצמא את דברייהם:

ה. יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר, יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך ואל תפרקה שיחה עם האשה, באשתו אמרו קל וחמר באשת חברו מכאן אמרו חכמים כל המפרקה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובטל מדברי חזקה נסומו יורש גיהנום:

ו. יהושע בן פרחיה ונחאי הארכלי קבלו מהם. יהושע בן פרחיה אומר, עשה לך רב וקנה לך חבר ונהנה דן את כל הטאדם לכף זכות:

דבריו "אלא הוה כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס" — "ויהי מורא שמים עליכם", היינו שלא זו בלבד שלא יקוה לתקות שחר, אלא יירא לנפשו פן יקצר בעבודתו. וכך היתה מדת האבות, שכן אברהם אבינו ע"ה אע"פ שהובטח בורע, אמר אחר כך, ואני הולך ערירי, וזהו ענין פחד יצחק. ויעקב גם כן נתיירא שמא יגרום החטא (עי' ברכות ד', ע"א).

יוסי בן יועזר איש צרדה אומר: יהי ביתך בית ועד לחכמים, והוי מתאבק באפר רגליהם. נראה לבאר, כי מדרך הנכנסים לבית מביאים ברגליהם עפר ואבק לתוך הבית, ויש אשר מונעים אנשים זרים לבוא אל ביתם לבל יטנפו את הרצפה. לכן אמר התנא: יהי ביתך בית ועד לחכמים, לבל חאמר כי מביאים רפש ואבק לתוך הבית, והוי מתאבק בעפר רגליהם של תלמידי החכמים הבאים אל הבית. ומכיון שמטבע האדם שכאשר הוא שרוי בתוך האבק לשונו יבשה מצמא, לכן אמר: והוי שותה בצמא את דבריהם, כי המה יועילו לך להרוות צמאונך.

יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר: יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך, ואל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו, קל וחומר באשת חבירו. הפירוש הוא כך, מדרך העשירים לסגור בתיהם לבל יבואו שם אנשים המהזרים על הפתחים, וטוב להם לשבת בביתם ולדבר עם נשותיהם אודות עסקיהם ועושרם. לכן אמר התנא: יהי ביתך פתוח לרוחה, ותהיה טרוד באנשים הבאים לביתך, ולא תצטרך להרבות דברים עם אשתך. וביאר התנא למה אמר עם האשה, ולא עם אשה, בלא ה"א הידיעה, כי כוונתו באשה הידועה, אשתו, קל וחומר באשת חבירו. מכאן אמרו חכמים: כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו, ולכן הטוב לו שביתו יהי פתוח לרוחה.

יהושע בן פרחיה ונחאי הארכלי קבלו מהם. הארכלי, מן ארבל, שם מקום ונזכר בהושע י', י"ד.

פרקי אבות

רלט

ו. נפאי קאָרנבלי אומר, הָרַחֵס מִשָּׁכֵן רַע וְאַל-תִּתְחַבֵּר לְרָשָׁע וְאַל-תִּתְאַשׁ מִן הַפְּרִיעוּת:

ז. יהודה בן טבאי ושמעון בן-שטח קבלו מהם. יהודה בן-טבאי אומר, אל-תעש עצמך כעורכי הדינים וכשיהיו בעלי הדין עומדים לסיני יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלסיני יהיו בעיניך כזכאים כשקבלו עליהם את-הדין:

יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי נזכר במשנה במסכת חגיגה (ט"ז, ע"א), והיה חסיד גדול. לפי רבי מאיר היה נשיא, ולפי חכמים אב ב"ד (שם ע"ב). והרג עד זומם, להוציא מלבן של צדוקים שהיו אומרים, אין עדים זוממין נהרגין עד שיהרג הנדון (שם).

שמעון בן שטח. לדברי ר"מ היה אב"ד, ולדברי חכמים היה נשיא. היה גיסו של ינאי המלך (ברכות מ"ח, ע"א). בסנהדרין (ל"ז, ע"ב) איתא שראה אחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורץ אחריו וראה סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר. ואמר לו: רשע, מי הרגו לזה, או אני או אתה? אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי. ישם (דף י"ט, ע"א) איתא: עבדיה דינאי מלכא קטל נפשא, אמר להו שמעון בן שטח לחכמים: תנו עיניכם בו ונדוננו וכו', אתא (ינאי) ויתיב. אמר לו שמעון בן שטח: ינאי המלך, עמוד על רגליך ויעידו בך וכו'. אמר לו: לא כשתאמר אתה אלא כמו שיאמרו חבריך. נפנה לימינו כבשו פניהם בקרקע, נפנה לשמאלו כבשו פניהם בקרקע. אמר להן שמעון בן שטח: בעלי מחשבות אתם? יבוא בעל מחשבות ייפרע מכם. מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע ומחו.

יהודה בן טבאי אומר: אל תעש עצמך כעורכי הדינים, וכשיהיו בעלי הדין עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים, וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאים כשקבלו עליהם את הדין. הלשון כעורכי הדינים קשה להבין. ונראה, כי מדרך הטבע כאשר יבואו בעלי הדין לדין, כל אחד משתדל להציע טענותיו לפני הדין באופן שיוכיח כי הצדק אתו, וחושב שבדיבורו יטה לבו של הדיין אל טענותיו. אך מדרך העורך דין, שמקבל שכר בעד טענותיו, לגרום לכך שיזכו את החייב ויתייבו את הזכאי, ולעתים קרובות יטה מדרך האמת וילמד זכות אף על רוצח נפש וישתדל לזכותו. ולפעמים יצליח לזכות בעל חטא ופשע, ולפעמים אף רוצח. לכן אמר התנא: אל תעש עצמך כעורכי הדינים שמדרכם לבקש חמיד זכות לשולחם, רק יהיו בעיניך כרשעים אשר המה אשמים בדבר, ורק כאשר יקבלו עליהם את הדין אז יהיו בעיניך כזכאים. וכשיהיו וכו' יהיו בעיניך כרשעים, וכשנפטרים וכו' יהיו בעיניך כזכאים. ולמה לא אמרו "כצדיקים" שזה ההיפך מן רשעים? אבל עיין בחולין (קל"ד, ע"א) דמשמע החם שצדיק נקרא מי שעושה לפניו משורת הדין, ואם כן מי שעושה כדין נקרא זכאי.

ט. שמעון בן-שטח אומר, הנה מרבה לחקור את-תעדים ונהנה זהיר בדבריו
שמה מתוכם ילמדו לעקר :

י. שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמעיה אומר, אהב את-המלאכה ושנא את
הרבנות ואל-תתודע לרשות:

יא. אבטליון אומר, חכמים הנהרו בדבריכם שמה תחובו חובת גלות ותגלו
למקום מים הרעים וישתו תלמידים טבאים אחרים וימותו ונמצא שם שמים
מתחלל

שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שניהם היו מבני בניו של סנהריב (סנהדרין צ"ו,
ע"ב; גיטין ג"ו, ע"ב). וכתב בתויו"ט (כאן) בשם המהר"ל מפרג, שהם עצמם
לא היו גרים, אלא ממשפחת גרים הי, ואמם היתה מישראל, ולכן היו ראויים לדון.
אבטליון אומר: חכמים, הוהרו בדבריכם. אבטליון היה בן גרים, כדאיתא במסכת
סנהדרין (צ"ו, ע"ב) ובגיטין (ג"ו, ע"ב), ובגלל היותו ממשפחת גרים לא היה
בירו לבטא את הה"א ואמר "אין" במקום "היו" (הרמב"ם בפירושו למשנה
מסכת עדיות פרק א', משנה ג'). לכן אמר: חכמים הוהרו בדבריכם, לדבר בלשון
צחה ויפה לבל יטעו התלמידים. ומה יקרו לנו דברי התנא שאמר, חכמים הוהרו
בדבריכם, כי אם החכמים המה במקומם, כל אחד ילמד מדבריהם, ויבין כי הדברים
המה אמיתיים. אבל אם יבוא למקום אשר המינות רבה שם ויכולים ללמוד מזה
באופן אחר, נמצא שם שמים מתחלל. כי מטבע האדם ללמוד ממי שגדול ממנו,
וכל מדות החכם המה כמו תמונה לעין הרואה אשר ממנה יש ללמוד. והנה איתא
במסכת סנהדרין (ק"י, ע"א): וישמע משה ויפול על פניו (במדבר ט"ו, ד'), מה
שמועה שמע? א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, שחשדוהו מאשת איש. והדבר
קשה להבין. אבל הנראה, כי כל העדה כשראו גדול צדקתו של משה ומכל מקום
היו לו מתנגדים שרבו עמו, תמהו, למה אינו פורק את עול הנהגת העם מעליו.
לכן אמרו, דאין זו גזירת ה' שהוא יהיה המנהיג, רק הוא מעצמו חשק להיות
מורה ומושל, כמו האשה, אף שיש לה צער גדול מן ההריון והלידה עד כי נשבעת
בשעת לידה לבל תיוקק עוד לבעלה, ועל שבועה זו חייבה התורה את היולדת
להביא קרבן חטאת (כדאיתא נדה ל"א, ע"ב), ומכל מקום אל אישה תשוקתה,
וכן הוא משה רבינו, ולכן אין מתנגדיו רשעים. ומה שאמרו שחשדוהו מאשת איש,
לא באשת איש ממש חלילה, רק הוא כמו אשת, כי חשדם למדו מאשת איש.
לכן אמרו: חכמים הוהרו בדבריכם, לבל יטעו הבאים אחריהם, כי לא יבינו יקרת
ערך החכם, ונמצא שם שמים מתחלל.

יב. הלל ושמאי קבלו מהם. תלל אומר. הנה מתלמידיו של-אחרן אוהב שלום
 ורוצה שלום אוהב את-הספריות ומקרבן לתורה:
 יג. הוא היה אומר, נגד שקא אבד שמה ודלא מוסיף וסף ודלא גלף קטלא
 ס"ב ודאשמש קבנא חלף:
 יד. הוא היה אומר, אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא
 עקשו אימתי:
 טו. שמאי אומר, עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה ונהנה מקבל
 את-כל-האדם בסבר פנים יפות:
 טו. רבן גמליאל אומר, עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל-תרחק לעשר
 אמות:
 יז. שמעון בנו אומר, כל-ימי גדלתי בין סחכמים ולא מצאתי לגוף טוב
 משתיקה ולא המדרש עקר אלא המעשה וכל-המרחק דברים מביא חטא:

הלל ושמאי קבלו מהם. הלל היה תלמיד שמעיה ואבטליון (יומא ל"ה, ע"ב),
 והיה נשיא (פסחים ס"ו, ע"א), ושינה לתלמידיו בית שמאי מפני השלום (ביצה
 כ', ע"א), והיה ענותן מאד, כדאיתא בשבת (ל', ע"ב): לעולם יהא אדם ענותן
 כהלל. וכל מעשיו לשם שמים (ביצה ט"ז, ע"א).
 שמאי נקרא שמאי הזקן (קדושין מ"ג, ע"א), והיה קפדן נגד הרשעים (שבת
 ל"א, ע"א), ובא על יונתן בן עוזיאל במקלו ותרמילו (ב"ב קל"ג, ע"ב), וכל ימיו
 היה אוכל לכבוד שבת (ביצה ט"ז, ע"א).
 שמאי אומר: עשה תורתך קבע, אמור מעט ועשה הרבה. הורה לנו התנא כי האדם
 צריך להרגיל עצמו לומר מעט ולעשות הרבה. לכן אמר: עשה תורתך קבע,
 תורתך מלשון הרגלך, כלומר, עשה הרגל זה קביעות. ומהו ההרגל? אמור מעט
 וכו'. וזאת הורה לנו אברהם אבינו, שאמר (בראשית י"ח, ו'): מהרי שלש סאים
 קמח סלת לזשי ועשי עוגות, והוא עצמו רץ אל הבקר, כמו שנאמר (שם שם, ז')
 ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב, כי אמר מעט ועשה הרבה.
 והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. כי מצינו שגדולה קבלת אדם בסבר
 פנים יפות מן הצדקה. כדאיתא בבבא בתרא (ט', ע"ב): א"ר יצחק, כל הזנותן
 פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים מתברך באחת עשרה ברכות.
 לכן אמר: והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות.
 רבן גמליאל אומר. הוא רבן גמליאל הזקן, בן בנו של הלל. והיה רבן גמליאל
 שני הנקרא רבן גמליאל דיבנה, שהיה בר פלוגתא דרבי יהושע בן חנניה.
 שמעון בנו אומר: כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה.
 ולא המדרש עיקר אלא המעשה. וכל המרחק דברים מביא חטא. הורה לנו התנא

יה רבן שמעון בן גמליאל אומר, על־שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם קָיָם עַל־הָאָמֶת
 וְעַל־הַדִּין וְעַל־הַשְּׁלוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אָמֶת וּמִשְׁפָּט שְׁלוֹם שֶׁפִּטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם:
 רבי חנניא בן עקשיא אומר, רצה הקדוש ברוך הוא לזפות את־ישראל
 לסיקף הרבה להם תורה ומצוות. שְׁנֵאמַר, יְהִי תַסֵּץ לַמֶּעַן צְדָקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה
 וַיֵּאדָר: קייס.

פ ר ק ש נ י

כָּל־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. שֶׁנֶּאֱמַר וְעַמְּךָ כָּלָם
 צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ גַּזָּר מִשְׁעֵי טַעֲשָׁה יְדֵי לַהֲתַפְּאֵר:

א. רבי אומר, אינו היא דרך ישרה שיבור לו הקדשם כל־שהיא תפארת
 לעשה ותפארת לו מן הקדשם, והנה זתיר עמפנה קלה בבתמונה שאין אפה יודע

שאף על פי שעל ידי כח הדיבור הניתן באדם הוא מעולה על כל הברואים, כי בלי
 כח הדיבור נחשב האדם כבהמה, והדיבור הוא הרוח גשמת חיים אשר נופח באפיו,
 ואף משה רבינו ע"ה אמר (שמות ד', י') לא איש דברים אנכי, והחשיב זאת
 לחסרון, מכל מקום אין הדיבור יתרון אלא כשמביא לעשיית מצוה ובשליחותו
 של הקב"ה, ולכן נקרא החוזה נביא, מלשון ניב שפתים. ועל כן אומר לנו התנא:
 לא מצאתי לגוף טוב משתיקה. אף שכח הדיבור הוא יקר, מכל מקום לא המדרש
 עיקר אלא המעשה, והמרבח דברים סתם מביא חטא, כמו שאמר שלמה המלך ע"ה
 (משלי י', י"ט) ברב דברים לא יחדל פשע.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: על שלשה דברים העולם קיים, על הדין ועל
 האמת ועל השלום, שנאמר אמת ומשפט שלום בשעריכם. לכאורה קשה,
 למה שיבה התנא מסדר הכתוב? היה לו לומר: על האמת ועל הדין ועל השלום.
 ונראה כי הנביא ורשב"ג מדברים לעם ישראל על עתים שונות. הנביא
 מדבר על העת שהלכו בתורת ה' ורחקו מעושק, וכל משפטם היה רק אולי חס
 ושלום גמצא ביד אדם פרוטה של חבירו שלא כדיו, וכמעשה דאלכסנדר מוקדון
 שראה שנים שבאו לדיו, זה אומר: חורבה לקחתי מאדם זה וגרפתיה ונמצא
 מטמון בתוכה, חורבה לקחתי, מטמון לא לקחתי. וזה אומר: חורבה וכל מה שבתוכה
 מכרתי לך (ויקרא רבה כ"ז). והנה כאשר משפטים כאלו היו אצל עם ישראל, יש
 לומר מקודם אמת, כלומר, קודם צריכים בעלי הדין לבקש האמת, ואחר כך יש
 להוציא הדין לאמתו, היינו לאחר האמת יהיה המשפט, ומוזה יבואו לשלום
 והתנא מדבר מכלל העולם אשר מלאים מריבות, זה אומר שלי הוא וזה אומר
 שלי הוא. לכן אמר התנא שהעולם קיים על הדין ואח"כ על האמת, ואחרי כן השלום.

פרקי אבות

רמג

פסן שקרן של-מצות, והנה מסשב הקסד מצנה כנגד שקרה ישכר עברה כנגד הקסדה. הקספל בשלשה דברים ואין אמה בא לידי עברה דע טח-למעלה מקף עין רוצה ואין שומעת וכל-מעשיך בספר נקמבים:

ב. רבן גמליאל בנו של-רבי יהודה הנשיא אומר, יסה תלמוד תורה עם דבר ארץ שיגיעת שניהם משפחת עין וכל-תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עין וכל-העושים עם העבור יהיו עושים עמהם לשם שמים שזכות אבותם מסייעתם ואדוקתם עומדת לעד ואתם מעלה אני עליכם שכן תרבה כאלו עשיתם:

ג. הווי והירים ברשות שאין מקרבים לו לאדם אלא לצורך עצמם נראים באותם בשעת הנאתם ואין עומדים לו לאדם בשעת דחקו:

ד. הוא היה אומר, עשה רצונו כרצונו כרי שיצוה רצונו כרצונו בטל רצונו מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונו:

ה. הלל אומר, אל-תקרוש מן-הצבור ואל-תאמן בעצמך עד יום מותך ואל-תדין את-הברך עד שתגיע למקומו ואל-תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע ואל-תאמר לכשאפנה אפנה שמה לא תפנה:

ו. הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד ולא הפישן למד ולא הקפדן מלמד ולא כל-המרבה בסחורה מחפיים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש:

ז. אף הוא רצה לגלות אחת צקה על-פני המים. אמר לה, על דאטימך אטימך וסוף מטימך יטמון:

ח. הוא היה אומר, מרבה בשר מרבה רמה מרבה נכסים מרבה רעה מרבה נשים מרבה קשמים מרבה שפחות מרבה זמה מרבה עבדים מרבה גזל, מרבה תורה מרבה חיים מרבה ישיבה מרבה חכמה מרבה עצה מרבה תבונה מרבה צדקה מרבה שלום קנה שם טוב קנה לעצמו קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העולם הבא:

ט. רבן יוחנן בן-זבאי קבל מהלל ומשמאי. הוא הניח אומר, אם למדת תורה תרבה אל-תחוק טובה לעצמך כי לקך גוצרת:

רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, במסכת כתובות (ק"ג, ע"ב) איתא שרבי צוה בשעת מותו שרבן גמליאל בנו יהיה נשיא.

רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ושמאי. כתב רש"י במסכת שבת (ל"ד ע"א, ד"ה תורמוסי תרומה) שרבן יוחנן בן זכאי היה כהן, כדאמרינן בתוספתא דפרה (פרק ג')

י. תמשת תלמידים היו לו לבן יחגן בן-זבאי. ואלו הן (רבי) אליעזר בן-הורקנוס (רבי) יהושע בן-חנניא (רבי) יוסי הבהן (רבי) שמעון בן-נמנאל (רבי) אלעזר בן-צרוך:

יא. הוא היה מונה שבחם. (רבי) אליעזר בן-הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טפה (רבי) יהושע בן-חנניא אשרי יולדתו (רבי) יוסי הבהן חסיד (רבי) שמעון בן-נמנאל ירא חסא (רבי) אלעזר בן-צרוך כמעטו המתגבר:

יב. הוא היה אומר, אם יהיו כל-חכמי ישראל בבה מאננים ואליעזר בן-הורקנוס בבה שניה מקריע את-כלם: אבא שאול אומר משמו, אם יהיו כל-חכמי ישראל בבה מאננים ואליעזר בן-הורקנוס אף עמהם ואליעזר בן-צרוך בבה שניה מקריע את-כלם:

יג. אמר להם, צאו וראו איזו היא דרך טובה שיזכק בה האדם, רבי אליעזר אומר עין טובה רבי יהושע אומר חבר טוב רבי יוסי אומר עין טוב רבי שמעון אומר הרוצה את הנולד רבי אלעזר אומר לב טוב: אמר להם רוצה אני את-דברי אלעזר בן-צרוך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם:

יד. אמר להם, צאו וראו איזו היא דרך רעה שיחבס ממנה האדם, רבי אליעזר אומר עין רעה רבי יהושע אומר חבר רע רבי יוסי אומר עין רע רבי שמעון אומר הלנה ואינו משלם, אהד הלנה מן-האדם כלנה מן-המקום שנאמר לנה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן. רבי אלעזר אומר לב רע: אמר להם, רוצה אני את-דברי אלעזר בן-צרוך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם:

טו. הם אמרו שלשה דברים, רבי אליעזר אומר, יהי כבוד חברך חביב עליה כשליך ואל-תהי נוח לקעיס ושוב יום אהד לפני מיתתך והנה מתחמם כנגד אוהן של-חכמים והנה זהיר בגחלתן שלא תפנה שנישיכתן ושיבת שועל נעקיפתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל-דברייהם בגחלי אש:

טז. רבי יהושע אומר, עין הרע ונצר הרע ושיגאת הבקיות מוציאים את-האדם מן-העולם:

יז. רבי יוסי אומר, יהי ממון חברך חביב עליה כשליך והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירשה-לך וכלי-מעשיך יהיו לשם שמים:

יח. רבי שמעון אומר, הנה זהיר בקריאת שמע (ובתפילה) וכשאתה מתפלל

אם מה שעשו ידי שכתתי. אבל התוס' במנחות (דף כ"ב ע"ב, ד"ה שהכהנים) כתבו, שהוא לא היה כהן, והוכיחו זאת מהגמ' שם, ודחו ראיית רש"י מן התוספתא. ותי מאה ועשרים שנה (סנהדרין מ"א, ע"א).

פרקי אבות

רמה

אלימעש תפלתה קבע אלא רחמים ומתנונים לפני המקום שנאמר גי' חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונתם על הרעה. ואל תהי רשע בפני עצמך:
יט. רבי אלעזר אומר, הגה שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאסיקורוס ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכתה שישלם לך שכר פעלתה:

כ. רבי טרסון אומר, היום קצר ומלאכה מרובה והפועלים עצלים ומשקר חרבה ובעל הבית דוחק:

כא. הוא היה אומר, לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להבטל ממנה אם למדת תורה חרבה נותנים לך שכר חרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתה ודע שמתן שכרם של צדיקים לעתיד לבוא:
רבי חנניא בן עקשיא אומר, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לסיכך חרבה להם תורה ומצוות. שנאמר, וי ספץ למען צדקו וגדיל תורה ויאדיר: קריש.

פרק שלישי

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר ועמד כלם

צדיקים לעולם יירשו ארץ גפר משיע מצשה ידי להתפאר:

א. עקביא בן מתתלאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה דע מאין באת ואלן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד למו דין וחסבון מאין באת מטפה פרוחה, ואלן אתה הולך למקום עפר רמה וחלעה, ולפני מי אתה עתיד למו דין וחסבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא:
ב. רבי חנניא סגן הפתנים אומר, הגה מתפלל בשלומה של מלכות שאלקלא מוצאה איש את רעהו חיים בלעו:

ג. רבי חנניא בן תרדיון אומר, שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה תרי זה מושב לצים שנאמר ובמישב לצים לא ישב. אכל שנים שיושבים ויש ביניהם דברי תורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר אז נדברו יראי יי איש אל רעהו ויקשב יי וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יי ולחשבי שמו. אין לי אלא שנים, מנין אסילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר שנאמר יושב בדרך וידם כי נטל עליו:

ד. רבי שמעון אומר, שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו מזבח מתים שנאמר כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום. אכל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו משלחנו של מקום. שנאמר וידבר אלי זה שלחן אשר לפני יהוה:

ה. רבי חנניא בן חכניאי אומר הנעור בלינה והמהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבשלה תרי זה מתטיב בנפשו: